

امروزه بیماری‌های غیرواگیر (Non-Communicable Diseases; NCDs) مهم‌ترین تهدید سلامت در جهان محسوب می‌شوند و سهم عمده‌ای از مرگ‌ومیر، ناتوانی، کاهش کیفیت زندگی و هزینه‌های نظام سلامت را به خود اختصاص داده‌اند. شواهد علمی به‌طور قطعی نشان داده‌اند که عوامل خطر قابل پیشگیری نظیر مصرف دخانیات، تغذیه ناسالم، دریافت بالای نمک، کم‌تحرکی، چاقی، اختلالات متابولیک، فشارخون بالا، دیابت و مواجهه‌های محیطی، نقش اساسی در بروز و پیشرفت بیماری‌های قلبی-عروقی، سرطان‌ها، بیماری‌های مزمن تنفسی و بیماری‌های کلیوی دارند.

با این حال، سؤال اساسی این است که چرا برای شناخت و کنترل این عوامل خطر، اجرای یک مطالعه کوهورت جمعیتی در استان چهارمحال و بختیاری ضروری بود؟

پاسخ این سؤال در یک اصل بنیادین اپیدمیولوژی نهفته است: یافته‌های حاصل از مطالعات جمعیتی در یک منطقه جغرافیایی، فرهنگی، ژنتیکی و اجتماعی خاص، الزاماً قابل تعمیم کامل به سایر جوامع نیستند. بسیاری از شواهد موجود از مطالعات بزرگ بین‌المللی مانند Framingham Heart Study، UK Biobank و مطالعات مشابه اروپایی و آمریکایی حاصل شده‌اند؛ این مطالعات ارزشمند، پایه بسیاری از سیاست‌های سلامت در جهان هستند، اما تفاوت در ساختار ژنتیکی، الگوهای رفتاری، شرایط محیطی، عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت (SDH)، نظام غذایی، دسترسی به خدمات سلامت و زمینه‌های اجتماعی سبب می‌شود که میزان اثر عوامل خطر و اولویت مداخلات در جوامع مختلف متفاوت باشد.

مطالعه کوهورت شهرکرد با هدف پاسخ به نیازهای اختصاصی سلامت جمعیت استان چهارمحال و بختیاری طراحی و اجرا شد تا بتواند تصویری دقیق، مبتنی بر شواهد و بومی از وضعیت سلامت، عوامل خطر، پیامدهای بیماری و مسیر تغییرات سلامت در طول زمان ارائه کند. **ضرورت‌های اصلی اجرای این مطالعه عبارت‌اند از:**

۱) شناخت اختصاصی بار بیماری‌ها و اولویت‌بندی مسائل سلامت استان

هر منطقه دارای الگوی منحصر به فردی از بیماری‌ها و عوامل خطر است. بدون داده‌های طولی و جمعیتی، برنامه‌ریزی سلامت عمدتاً بر اساس برآوردهای ملی یا مطالعات مقطعی انجام می‌شود که ممکن است تفاوت‌های منطقه‌ای را پنهان کند. مطالعه کوهورت شهرکرد امکان تعیین دقیق بار بیماری‌های غیرواگیر، بیماری‌های شایع، الگوی مرگ‌ومیر و اولویت‌های سلامت در جمعیت استان را فراهم می‌کند.

۲) تفاوت‌های ژنتیکی و زیستی جمعیت استان

استان چهارمحال و بختیاری از نظر ساختار جمعیتی و تنوع ژنتیکی دارای ویژگی‌های خاصی است. تفاوت‌های ژنتیکی می‌تواند بر استعداد ابتلا به بیماری‌ها، پاسخ به عوامل خطر محیطی، متابولیسم مواد غذایی، داروها و مسیر پیشرفت بیماری‌ها اثرگذار باشد. بنابراین، تولید شواهد مبتنی بر جمعیت بومی برای تبیین روابط ژنتیک، محیط و بیماری ضروری است.

۳) ویژگی‌های منحصربه‌فرد جغرافیایی و محیطی استان

چهارمحال و بختیاری با ویژگی‌هایی مانند:

- قرارگیری در ارتفاعات و عنوان «بام ایران»
 - شرایط اقلیمی سردسیری،
 - تنوع آب‌وهوایی چهار فصل،
 - ویژگی‌های خاص محیطی، منابع آب، الگوی کشاورزی و سبک زندگی وابسته به جغرافیا،
- شرایطی متفاوت از بسیاری از مناطق کشور دارد. این ویژگی‌ها می‌توانند بر الگوهای فعالیت فیزیکی، تغذیه، مواجهه‌های محیطی و در نهایت بر سلامت جمعیت اثرگذار باشند.

۴) تنوع فرهنگی، اجتماعی و سبک زندگی

استان چهارمحال و بختیاری دارای تنوع اجتماعی، فرهنگی و قومی قابل توجهی است. تفاوت در الگوهای تغذیه‌ای، فعالیت بدنی، رفتارهای سلامت، باورها، دسترسی به خدمات و شرایط اجتماعی اقتصادی، می‌تواند مسیر ایجاد بیماری‌ها و پاسخ به مداخلات سلامت را تغییر دهد. مطالعه کوهورت امکان بررسی این تفاوت‌ها و طراحی مداخلات متناسب با زمینه اجتماعی منطقه را فراهم می‌کند.

۵) شناسایی روند تغییرات عوامل خطر و مسیر طبیعی بیماری‌ها

یکی از مهم‌ترین ارزش‌های مطالعات کوهورت، امکان پیگیری طولی افراد در طول زمان است. این ویژگی اجازه می‌دهد:

- روند تغییر عوامل خطر بیماری‌های غیرواگیر مشخص شود؛
- اثر تجمعی چندین عامل خطر (Multi-risk factors) بررسی شود؛
- الگوی چندبیماری همزمان (Multimorbidity) در جمعیت تعیین شود؛
- مسیر تبدیل عوامل خطر به بیماری و پیامدهای نهایی مانند مرگ مشخص گردد.

۶) تعیین سهم عوامل خطر در ایجاد بیماری و مرگومیر

مطالعه کوهورت امکان محاسبه شاخص‌های مهم اپیدمیولوژیک مانند:

- خطر نسبی (Relative Risk)،
 - خطر قابل انتساب جمعیتی (Population Attributable Risk/Fraction)،
 - سهم عوامل خطر مختلف در مرگ‌های کلی، اختصاصی و مرگ‌های زودرس،
- را فراهم می‌کند. این اطلاعات برای تصمیم‌گیری درباره اینکه کدام عوامل خطر باید در اولویت مداخلات قرار گیرند، حیاتی است. زیرا شواهد و منابع موجود محدودند.

۷) تبدیل شواهد علمی به سیاست و اقدام سلامت

هدف نهایی مطالعه کوهورت صرفاً تولید مقاله علمی نیست، بلکه ایجاد زیرساختی برای تصمیم‌سازی مبتنی بر شواهد است. یافته‌های این مطالعه می‌تواند:

- سیاست‌گذاران را نسبت به تهدیدهای واقعی سلامت استان حساس کند؛
- موجب هدفمند شدن برنامه‌های پیشگیری و کنترل بیماری‌ها شود؛
- به تخصیص اثربخش‌تر منابع سلامت کمک کند؛
- فاصله میان پژوهش و ارائه خدمات سلامت را کاهش دهد.

۸) ایجاد زیرساخت پژوهشی پایدار و ظرفیت‌سازی علمی

مطالعه کوهورت شهرکرد یک سرمایه علمی بلندمدت برای استان محسوب می‌شود که امکان:

- انجام مطالعات اپیدمیولوژیک پیشرفته،
 - آموزش دانشجویان تحصیلات تکمیلی به‌ویژه در رشته اپیدمیولوژی، پزشکی و سایر رشته‌ها
 - تربیت پژوهشگران نسل آینده،
 - توسعه روش‌های نوین تحلیل داده‌های سلامت،
- را فراهم کرده است.

۹) ایجاد زیست‌بانک (Biobank) و فراهم کردن امکان پژوهش‌های آینده

یکی از ارزشمندترین دستاوردهای مطالعات کوهورت مدرن، ایجاد زیست‌بانک استاندارد از نمونه‌های زیستی و داده‌های جامع سلامت افراد است. زیست‌بانک مطالعه کوهورت شهرکرد امکان انجام تحقیقات آینده در حوزه‌های:

- ژنتیک و اپی‌ژنتیک،
- نشانگرهای زیستی بیماری‌ها،
- تعامل ژن و محیط،
- پزشکی دقیق (Precision Medicine)،
- پیش‌بینی خطر بیماری‌ها،

را فراهم می‌کند؛ حوزه‌هایی که بدون زیرساخت‌های طولی و نمونه‌های زیستی استاندارد امکان‌پذیر نیستند.

۱۰) توسعه همکاری‌های ملی و بین‌المللی و حرکت به سمت مرجعیت علمی

قرار گرفتن مطالعه کوهورت شهرکرد در شبکه مطالعات کوهورت کشور و هم‌راستایی آن با استانداردهای بین‌المللی، زمینه همکاری با مراکز علمی معتبر داخلی و خارجی را فراهم کرده است. این زیرساخت می‌تواند استان را از مصرف‌کننده صرف شواهد علمی به تولیدکننده شواهد معتبر تبدیل کند. مطالعه کوهورت شهرکرد پاسخی علمی به یک نیاز اساسی بود: تولید شواهد معتبر، طولی و بومی برای شناخت عوامل خطر، علل بیماری‌ها و مرگ‌ومیر در جمعیت استان چهارمحال و بختیاری. این مطالعه نه صرفاً یک پروژه پژوهشی، بلکه یک زیرساخت راهبردی سلامت است که امکان تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد، طراحی مداخلات مؤثر، ارتقای کیفیت زندگی مردم و حرکت به سوی سلامت پایدار را فراهم می‌کند. همان‌گونه که مطالعات کوهورت بزرگ جهان پایه بسیاری از سیاست‌های سلامت در کشورهای خود بوده‌اند، مطالعه کوهورت شهرکرد نیز می‌تواند نقش مشابهی در تولید دانش و ارتقای سلامت جمعیت ایران، به‌ویژه در منطقه زاگرس مرکزی، ایفا کند. پاسخ سوالات رایج را از لینک در وب ببینید.